

MUSIQIY TA'LIMNING MAQSADI VA VAZIFALARI

Rustamjonova Dilhavas Ravshanbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar va san'at fakulteti,

“Tasviriy san'at va musiqa ta'limi” kafedrasi talabasi

Annotatsiya: Dars-o'quv tarbiya jarayonida maqsadlarni amalga oshirishda asosiy ta'lim shakli hisoblanadi. O'tkazilgan dars o'quvchilarni ham, o'qituvchini ham qanoatlantirish uchun ma'lum darajada umumiy bo'lgan ba'zi bir talablarga javob berishi kerak. Dars fan ishchi dasturida o'z o'rniga ega bo'lib, maqsadi aniq belgilangan bo'lishi kerak. Dars o'tish jarayonida shakllantirilishi lozim bo'lgan bilim, iqtidor va ko'nikmalar alohida aniqlanishi darkor. Shu bilan birga mazkur dars davomida bilim, iqtidor va ko'nikmalarning erishiladigan darajasi ham belgilanishi ma'qul bo'ladi.

Kalit so'zlar: Musiqa, ta'lim, dars, musiqa savodi, kuylash, xor bo'lib kuylash.

Darsda ishlatiladigan metodlar, vositalar turkumi aniq bo'lishi oldindan belgilanishi maqsadga muvofiqdir. Darsga qo'yiladigan didaktik talablardan biri shuki, beriladigan o'quv materialini tizimli ravishda osondan-qiyinga, oddiydan-murakkabga, o'quvchilar yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Darsga qo'yiladigan tashkiliy talablar.

Mavzuni taqvimli rejalashtirish asosida dars o'tkazishning aniq ishlab chiqilgan rejasi mavjud bo'lishi va dars o'z vaqtida boshlanib, o'z vaqtida tugashi kerak. Darsning mantiqiy izchilligi, tugallanganligi va darsning boshidan to oxirigacha o'quvchilar ongli intizomi ta'minlanmog'i lozim. Darsni tashkil etishda turli xil vositalar, jumladan o'quv-texnik va ko'rgazmali qurollardan foydalanish ko'zda tutiladi. Dars juda ham turli-tuman tarkibiy tuzilishlarga ega bo'lib, darsni bir marta doimiy ravishda mavjud bo'ladigan ko'rinish tarzida rejalashtirish va o'zgaraydigan, ya'ni qotib qolgan namuna asosida olib borish mumkin emas. Darsning tarkibiy tuzilishiga yuqorida qayd etib o'tilgan omillar qatorida mazkur sinfda ishlashning haqqoniy shart-sharoitlari, shuningdek, o'qituvchi ish faoliyatining ijodiy xarakteri katta ta'sir ko'rsatadi. Har bir dars boshqa darslardan o'zining o'ziga xos jihatlarga ko'ra farq qiladi. Darsda har doim o'qituvchining maxsus “Pedagogik yondashuv tarzi” ni ko'rish mumkin. Masalan: Kombinatsiyalashgan ya'ni rejalashtirilgan dars quyidagi ko'rinishda tashkil etiladi: tashkiliy ish qism, o'quvchilarga berilgan uy ishlarining bajarilishini tekshirish, o'qituvchi tomonidan yangi mavzuni bayon etish, o'rganilgan mavzu

materiallarini mustahkamlash, uyga vazifa hamda topshiriqlar berish va hokazo. Darsni yutug'i va uning natijalari nafaqat o'qituvchining tayyorligiga, balki o'quvchilarning bilimiga ham bog'liq bo'ladi. Afsuski, ushbu masalaga ko'pgina o'qituvchilar o'zlarining amaliy ishlarida yetarli darajada e'tibor bermaydilar.

O'qituvchi darsda o'quvchilarga bo'lgan talabchanlikni, ya'ni hurmat, ziyraklik, pedagogik mavqeini saqlagan holda yondashishni namoyon etish bilan muvofiqlashtirgan holda olib borishi lozim. Darsda o'quvchilarga o'qituvchining murojaat shakli ham farqsiz emas. O'quvchilarni o'z ism-shariflari bilan atashi maqsadga muvofiqdir. Pedagog sifatida o'zligini namoyon etishni talab qilish zarur holatlarda o'qituvchi tomonidan o'z hissiyotini aks ettirishni inkor etmaydi. U darsda faqatgina ziyrak, mehribon, quvnoq, hushyor, ko'ngilchan bo'libgina qolmasdan, balki jiddiy, xafa va noroziligi bilingan qiyofada bo'lishi ham kerak. O'qituvchining pedagogik mahorati, uning o'quvchilarga munosabatidagi ishonch, o'quv faoliyatini tashkil etishning turli-tuman shakllaridagi darsda ularning hamjihatligidagi izlanuvchanligini tashkil etish, o'quvchilarning ishlariga haqqoniy baho berish, ularga doimi zaruriy yordam ko'rsatishga tayyor turishlik kabi ishlar bularning barchasi juda katta didaktik va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi. O'quvchilarda jamoaviy mehnat malakalarini hamda ijobiy ahloqiy fazilatlarni shakllantiradi. Umumta'lim maktablarida musiqa darsining asosiy maqsadi—o'quvchilarga musiqa san'atini go'zallik qonunlari asosida o'rganish malakasini singdirish va ularda musiqa madaniyatini tarkib toptirishdan iborat. Mazkur maqsad o'qituvchi oldiga o'quvchilarda musiqaviy-badiiy did, axloqiy-estetik his-tuyg'ularni tarkib toptirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda musiqa san'atiga nisbatan qiziqishni va musiqaviy faoliyatida badiiy ehtiyojni kuchaytirish, musiqa savodxonligi madaniyatini shakllantirish, musiqa orqali inson his tuyg'ulari va orzu-umidlari ifodasi ekanligi haqida tushuncha hosil qilish kabi qator vazifalar qo'yadi. O'quvchilarda musiqaga mehr va havas uyg'otish, ularning musiqa saviyasini oshirish uchun ashula va musiqa sohasida olib boriladigan sinfdan tashqari ishlarni har tomonlama kuchaytirish lozim. Maktablarning boshlang'ich va o'rta sinflarining har birida xor to'garaklari, sharoiti bor bo'lgan maktab sinflarida esa cholg'u asboblari bo'lishi kerak. Ayni vaqtda o'quvchilarga yakka tartibda musiqa o'rgatish ishlarini amalga oshirishga e'tibor berish, bu ishga ota-onalar, jamoatchiligni jalb etish lozim. Maktabda egallangan musiqa bilimi va malakalaridan kundalik hayotda, maktabda musiqiy kechalar o'tkazishda, "Mustaqillik", "Mehrjon", "Yangi yil", "Navro'z", "8-mart xalqaro xotin-qizlar kuni" bayrami, musiqa va san'at bayramlarida hamda ekskursiya-sayrlariga chiqqanda foydalanish kerak. Shuningdek, o'rganilgan qo'shiqlar uyda oila a'zolari oldida, o'rtoqlar davrasida aytilishi mumkin. Umumta'lim maktablarida 7-yil davomida musiqa darsi muntazam ravishda olib boriladi. Natijada o'quvchilar

musiqa savodiga ega bo'lib, musiqani sevadigan, yirik musiqa asarlarini, shuningdek, kontsertlarni, radio va televideniya orqali beriladigan musiqali eshittirishlarni mehr qo'yib tinglaydigan, badiiy havaskorlik to'garaklarida yetarli tayyorgarlik bilan faolqatnashadigan kishilar bo'lib yetishishadi. Yuqorida sanab o'tilgan tadbirlarni amalga oshirishda bosh tarbiyachilar, sinf rahbarlari va ota-onalar musiqa o'qituvchisiga yaqindan yordam berishlari juda zarur. Darsning har bir faoliyat turida doirachalar, shaqildoqlar, uchburchak, metallafondan foydalanish shuningdek, o'quvchilar musiqa asboblariida chalish, kuy va qo'shiqlarga mos raqs elementlarini bajarish, musiqa asboblariini chalinishini qo'l harakati bilan imitatsiya qilish, qo'shiqlarga ritmik jo'r bo'lib chapak chalish, asarlarga dirijyorlik qilishidan keng foydalanish darsni yanada qiziqarli hamda jozibali bo'lishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinflarda dars faoliyatlari 5 ta turdan iborat. Shunga ko'ra musiqa darsining quyidagi faoliyat turlari asosida tuzulishini unutmash kerak :

1. Xor bo'lib kuylash ;
2. Musiqa savodi ;
3. Musiqa tinglash;
4. Musiqaga mos ritmik harakatlarni bajarish;
5. O'quvchilar cholg'u asboblariida jo'r bo'lish;

O'rta sinflarda musiqa darsi 3 ta asosiy faoliyatlardan:

- 1 Xor bo'lib kuylash ;
2. Musiqa savodi ;
3. Musiqa tinglashdan iborat ko'rinishlarda tuziladi.

Xor bo'lib kuylash - musiqaviy tarbiyaning jamoa faoliyati sifatida o'qituvchining bevosita ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Xorda kuylash murakkab psixologik va fiziologik jarayondir. Bunda bosh miyadagi nerv hujayralari ham faol ishga tushadi. U qo'shiq kuylash davomida o'quvchilarda ijobiy his-tuyg'ularning faolligini ta'minlaydi va shu bilan birga o'quvchilarning samarali ishlashiga sharoit yaratadi.

O'qituvchi sinf o'quvchilarining kuylash imkoniyatlarini hisobga olgan holda yil davomida o'rgatish uchun 10-12 ta qo'shiq tanlaydi. O'quvchilarning vokal-ijrochilik darajasi va badiiy mazmuni maktab hayotiga mosligini inobatga olib, ularning ma'lum tartibga soladi. Musiqa darsida o'quvchilarning quyi sinflarda olgan vokal-xor malakalari takomillashadi. Bu, malakalar qo'shiqning to'g'ri, ta'sirli aytilishini taminlaydi hamda o'quvchilar ovozing yaxshilanishiga va shu bilan birga parvarish qilinishiga ijobiy yordam beradi. O'quvchilarning ovoz apparatlari, musiqa o'quviga qarab o'sadi. Shuning uchun qo'shiq kuylash malakalari, ovozning asosiy elementlari: nafasni rejaga solish, tovush hosil qilish, diksiya, soz, ansambl

kabilar dasturda har bir o'quv yili uchun alohida-alohida beriladi. Ta'lim jarayonida bu elementlarning hammasi bir-biriga uzviy bog'lanib olib boriladi.

Musiqa savodi. Ma'lumki, umumiy ta'lim maktabi musiqa madaniyati darsi tarkibida musiqa savodi o'zining musiqa haqidagi kompleks bilimlar doirasidan iboratligi bilan ajralib turadi. Qo'shiq kuylash jarayonida o'rganiladigan nota savodi elementlari bilan birga musiqa savodi turkumiga musiqa janrlari, ularning shakl va tuzilishlari, musiqaning ifoda vositalari, xalq musiqasining mohiyati haqidagi tushunchalar, ijrochilik turlari, cholg'u asboblari, ularning tovush tembrlari va boshqalar kiradi. 7-yillik musiqa ta'limi va tarbiyasi jarayonida mazkur bilimlar majmuasi asosida o'quvchilarning musiqa savodxonligi tarkib topishi lozim. Bu, musiqa madaniyatining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi.

Musiqa tinglash. O'quvchilarning musiqiy ta'asurotini boyitish, tasavvurini kengaytirish, tinglash qobiliyatini o'stirish va musiqiy didni tarbiyalashda darsning musiqa tinglash faoliyati katta rol o'ynaydi. Darsning bu faoliyat turida o'quvchilar musiqa o'qituvchisi ijrosida, MP3 yozuvlarda yozilgan eng nodir musiqa asarlarining namunali ijrosini tinglaydilar. Xor, orkestr, ansambl va yakkanavozlar ijrosida turli janrdagi klassik asarlar bilan tanishadilar va san'atning katta dargohiga ilk bor qadam tashlaydilar. Musiqaning san'at sifatida tasvirlash qudratini, tabiat, hayot go'zalligini voqelik va hatti-harakatlardagi qaytarilmas, ko'z ilg'amas qirralarini musiqiy ohangdagi rang-barang bo'yoqlarda idrok etadilar, chuqurroq his qiladilar. Kuylar o'quvchilarning xotirasida chuqur o'rnashib qolishi uchun kuy ohanglarini o'quvchilar bilan kuylab ko'rish tavsiya etiladi. Ayniqsa, maktab darslida berilgan asarlar musiqa asbobi ijrosida tinglanib, so'ng uni kuylab ko'rish orqali qayta mustahkamlanadi. Shuni esdan chiqarmaslik kerakki, asarlarni yaxshi esda qoldirish uchun kamida 2-3 marta tinglash, har gal tinglash jarayonida kuyning yangi-yangi dinamik qirralari, mazmun-mohiyati bilan o'quvchilarni tanishtirib borish lozim. Kuylarni tinglash bilan o'quvchilar musiqaning turli janrlari, ya'ni marsh, qo'shiq va raqs haqida batafsil tushunchaga ega bo'ladilar.

Xulosa:

Darsning har uch asosiy faoliyat turi alohida-alohida ajralib qolmasligi, aksincha ular bir-biri bilan uzviy bog'liq holda darsning mazmuni bir butun bo'lishini ta'minlashi lozim. O'quvchilarning ijrochilik mahoratini takomillashtirish va ularning o'zaro uyg'un kuylashini mustahkamlash uchun ba'zan ularni sinf sahnasiga chiqarib kuylatish samara beradi. Qo'shiq to'liq o'rganib bo'lingach, haftada yoki chorak oxirida o'quvchilar "Sinf konserti"ni beradilar. Sahnaga chiqish, sinfdoshlari orasida o'z o'rnini topib turish, kuylaganda bir-birlarini eshitib his qilish kabi sahna madaniyatiga qat'iy amal qila borish o'quvchilarning o'zaro munosabatlariga va xulqiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. "Sahnada" kuylash o'quvchilarning qo'shiqni qay darajada o'rganib olganligini aniqlash, asarning

ayrim jumllarini mustahkamlab olish va qo‘shiqni tantanali sharoitda namoyish qilish imkoniyatini beradi. «Sinf konserti» o‘quvchilar uchun cheksiz quvonch baxsh etuvchi mashg‘ulotga aylanadi.

References:

- 1.Orifjonov Husniddin Sohibjon, U. (2023). The Role of Folklore and Ethnographic Communities of the Uzbek Intangible Cultural Heritage in the Musical Art. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 114-117.
- 2.Husniddin, O. (2023). Traditions of Teacher and Student, Theoretical and Practical Harmony in Teaching Shashmakom. *International Journal on Orange Technologies*, 5(2), 20-25.
- 3.Khuraliyeva, M., & Orifjonov Husniddin Sohibjon, U. (2023). Art of Composers of Fergana Valley the Continuity and Endurance of Their Traditions. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 111-113.
- 4.Orifjonov, H. Operas That Contributed to the Emergence of Uzbek Opera. *International Journal on Orange Technologies*, 4(5), 11-18.
- 5.Орифжонов, Х. С. У. (2020). К вопросу о национальных особенностях народной и классической музыки узбеков. *Проблемы современной науки и образования*, (3 (148)), 109-111.
- 6.Sohibjonovich, O. K., & kizi, R. D. R. (2023). To Promote the Importance of Developing Folk and Traditional Performing Arts in Uzbekistan. *International Journal on Orange Technologies*, 5(4), 57-61. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/D7PZH>
- 7.Orifjonov H. S. The formation of Uzbek folk music and the way of progress // *European Journal of Arts*, 2023, №2. – С.15–19. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-2-15-19>
- 8.Marifatkhon, K. (2021). To Form in the Minds of Students Studying in Higher Education Methods of Working with the Songs of Talqin and Nasr From the 1st Group Branches of Shashmaqom. *International Journal on Orange Technologies*, 3(12), 113-119.
- 9.Orifjonov H. S. Characteristics of 21st century compositional creativity of Uzbekistan // *European Journal of Arts*, 2023, №2. – С. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-2-38-42>
- 10.Husniddin Soxibjon O‘G‘Li Orifjonov (2023). O‘ZBEK OPERA SAN‘ATINING PAYDO BO‘LISHI VA RIVOJLANISHI. *Oriental Art and Culture*, 4 (2), 570-577.
- 11.Marifatkhon, K. (2022). TO TEACH HIGHER EDUCATION STUDENTS THE LIFE AND WORK OF ABDULAZIZ HOSHIMOV AND AKRAM HOSHIMOV. *Gospodarka i Innowacje.*, 24, 931-934.